

Importance of medicinal zupturum

Raxmatullayeva Anor Qayrullayevna

Chirchiq davlat pedagogika universiteti Biologiya kafedrası p.f.f.d

Elektron pochta: a.raxmatillayeva@cspi.uz

Xo`shboqova Marjona Mengaliyevna

Chirchiq davlat pedagogika universiteti Tabbiy fanlar fakulteti Biologiya

yo`nalishi 21.2 -guruh talabasi

Elektron pochta: abdurasulovmingali@gmail.com

Abstract

Another name of zupturum, which has been used as a medicinal plant since ancient times, is leaf. Abu Ali Ibn Sina recommended zupturum to stop bleeding and heal wounds. The great hakim says about the plant: "If the juice of the leaves is dripped into the ear, it relieves pain, if the root is chewed or gargled with a decoction, it stops the toothache. It is beneficial for burnt areas, colds, swellings under the ears. It grows in our nature and is considered unique. The upper part of the ground with the leaves. The leaves are cut with short banded hair throughout the year and quickly dried on the ground.

Key words: Zupturum (plantago), medicinal zupturim, Central Asian folk medicine, gastrointestinal diseases, blood-stopping pain reliever

Kirish

Zupturumdoshlar Plantaginaceae oilasiga mansub ,ikki urug` pallali yoki magnoliyasimonlar sinfiga mansub ko`p yillik o`simliklarni o`z ichiga oladigan oila sanaladi .Yer yuzida 260 turni o`z ichiga oladi O`zbekistonda 6 ta turi uchraydi 4 ta turidan dorivor o`simlik sifatida foydalaniladi .Oialada eng katta turkum Zupturum (Bargizub) bo`lib mo`tadil iqlimli mintaqalarda o`sadi .Bir necha turdan tashkil topgan Litorella turkumi Yevropa ,Azor orollari va Janubi Amerkada uchrayd, bitta turdan iborat. Bougueria turkumi esa Janubiy Amerikada uchraydi .Kalta va yo`g`on ildizpoyali ,poyasiz ko`p yillik o`t -o`simlik .Yer ustki qismining ildiz oldi barglari ildiz bo`g`zida to`p to`p bo`lib joylashadi. Keng tuxumsimon ,ellipissimon ,nashtarsimon va tasmaimon yaxlit ba`zan pastki qismi tishli uzunligi 12 sm ga boradi .3-9 ta tomirli bo`ladi.Guli bitta yoki bir nechta bo`ladi ,poya va shoxlar uchida oddiy boshqoq hosil qiladi .Gul barglari tik o`sadi .Gullari mayda ko`rimsiz gul toji kulrang qo`ng`ir tusli.Guli bitta yoki bir nechta bo`ladi , gul o`qi uchidagi boshqosimon to`p gulda joylashgan bo`ladi.May oyidan boshlab gullaydi .Mevasi tuxumsimon ,ko`p urug`li ko`sakcha, iyun -sentablarda mevasi pishib yetiladi.[3]

Hamma hududlardagi yoʻl yoqalarida ,ariq ,daryo boʻylarida ,botqoqliklarda, dalalarda, ekinzorlarda ,oʻtloqlarda ,oʻrmon chetlarida va boshqa yerlarda oʻsadi .Bargi va yer ustki qismi tarkibida 0,1 %efir moyi ,shilliq moddalar ,saponinlar, aukubin glikozidi ,vitamin C va K 4,5 -32,91mg % karotin , flavonoidlar ,organic kislotalar ,achchiq ,oshlovchi va boshqa moddalar urugʻidan 22% gacha yogʻ,saponinlar, 44 % gacha shilliq va boshqa moddalar bor.[4]Dorivor zupturumning barglaridan tayyorlangan damlama meʼda ichak kasalliklari yaʼni gastirit ,enterit, enterokolit ,yoʻgʻon ichakning yalligʻlanishi ,meʼda va oʻn ikki barmoq ichakning yara kasalliklarini davolashda foydalaniladi. Bundan tashqari meʼda shirasining kislotaligini kamayib ketgan hollarda ham qoʻllaniladi .Bargi yoki yer ustki qismi shirasi bilan tuzalishi qiyin boʻlgan kolit va yaralarni davolanadi .Zupturum bargi yoʻtalga qarshi ishlatiladigan yigʻmalar choylar tarkibiga kiritiladi.

Zupturum qadimdan xalq tabobatida turli kasalliklarni davolashda koʻ ishlatilib kelingan oʻsimlik .Uning bargi bilan Abu Ali Ibn Sino oʻz vaqtida qiyin bitadigan yaralarni ,shishlarni, koʻz yalligʻlanishi , jigar ,buyrak, va boshqa kasalliklarni davolagan hamda qon oqishini toʻxtatish uchun foydalangan .Jigar va buyrak kasalliklarida hamda qon tupirishda bemorga zupturum urugʻini qaynatmasini ichirgan , qurutilmagan barg yoki urugʻ shirasidan ichak yarasida xuqna qilgan [4].

Bargidan tayyorlangan damlamasi yoki quritilmagan barg shirasi xalq tabobatida nafas yoʻllarida ,koʻz ,teri ,bezgak ,soʻzak ,yoʻgʻon ichak yalligʻlanishi va turli yuqumli kasalliklarni hamda yaralarni ,kuydirgini davolashda ,shuningdek ,turli qon oqishlarni toʻxtatishda qoʻllaniladi .Zuptrurum bargi yana oʻpka va meʼda raki kasalligini davolash uchun hamda nafas yoʻllari kasalliklarida balgʻam koʻchiruvchi vosita sifatida ishlatiladi . Yaralar ,chipqon va kesilgan yaralarni davolash uchun yangi uzub olingan bargi ezib bogʻlanadi .

Zupturum urugʻidan tayyorlangan qaynatmasi yoki shakarga aralashtirilib qovurilgan urugʻi bilan qon aralash ich ketish hamda yoʻtal ,isitma ,qon tupurish va boshqa kasalliklar davolanadi .[5]

Zupturumning yangi yigʻligan bargini ezib teng miqdorda shakar aralashtiriladi va issiq joyda uch hafta saqlanadi .Soʻng shu aralashmadan ajralib chiqqan shiradan kuniga 3-4 choy qoshiqda oʻpk ava meʼda raki kasalliklarini davolash uchun bemorga ichiriladi Shuningdek zuptrurum farzandsizlikda ham naf beradi.Ildizidan tayyorlangan damlama isitmani tushurishda yordam beradi. Zaharli hashoralar chaqqanida ogʻriq qoldiruvchi vosita hisoblanadi Yanchilgan urugʻi ich ketarga yaxshi davo boʻladi .Orta Osiyo xalq tabobatida zupturum asosiy oʻrin egallaydi .

XULOSA

Xulosa qilib aytish mumkinki zupturum turmush faoliyatimizda qadimda foydalanib kelinmoqda Xalqimiz orasida zupturumdan o`rinli va unumli, maqsadli foydalanganligi ham uning foydali ekanligini dalolat beradi . Zamonaviy tabobatda bu o`simlikning barglarida , urug`idan ,ildizidan keng foydalanib kelinmoqda Demak ushbu turni amaliy ahamiyati kengligini hisobga olib , undan tabiatga zarar yetkazmagan holda foydalanish va zupturum plantatsiyalarini tashkil qilish bugungi zamonaviy tibbiyot oldida turgan vazifa sanaladi .

Foydalingan adabiyotlar:

- 1.M.A. Jo`rayeva .Dorivor o`simliklar atlasini Toshkent “Noshir” 2019
- 2.A.Matkarimova.T.Maxkamov . M.Maxmudova.Xamidjon Azizov G.Vaisova Botanika
- 3.S.M.Mustafaev. Botanika .Toshkent “O`zbekiston “2002
- 4.O`.Pratov .L. Shamsullayeva .E.Sulaymonov. X.Axunov. K .Ibodov .V Maxmudov . Botanika .”Ta`lim Nashriyoti” Toshkent 2010
5. A.Q.Raxmatullayeva M. Mo'minova Gen kasalliklari Proceedings of International Congress on "Multidisciplinary Studies in Education and Applied Sciences"